

Yahudi Giyim Kuşamında Dini Semboller

*Musa BİÇKİOĞLU**

Giriş

Giyim kuşam olgusu insanları diğer canlılardan ayıran bir olgu ve özelliktir. İnsan bedenini dış etkenlerden korumak gibi bir işlevi olsa da bazı bölgelere göre değişiklik gösterse de ahlaki manada ve korunmak maksatlı insanlığın tercihinin bir tezahürüdür. Medeniyetlere, kültürlere, yörelere, iklimlere, bazen ırklara, dinlere, cinslere ve yaşlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Maddi kültürün bir ögesi olan giyim, elbise, çamaşır saç şekilleri, makyaj, aksesuar, başa ve ayağa giyilenlerin tümüdür (Tezcan 1983: 255). İnsanın sahip olduğu ilk nesne olan giyim, insanı yeryüzünün neresinde olursa olsun, kendisini, vücudunu, hava veya diğer dış etmenlerden, zararlı böceklerden, korumaktadır (Tezcan 1983: 255).

Dinsel kıyafetlerle ilgili bölüme geçmeden önce üç noktaya dikkat çekmekte fayda görülmektedir. Birincisi, örfi, geleneksel, kültürel, iklimsel hatta dinsel nedenlerle tutucu davrananların zaman içerisinde yaşadıkları veya tercih ettikleri belki de tercih etmek zorunda kaldıkları değişikliklerdir. Bu grup, ne kadar tutucu davranırsa da zaman içerisinde imkanların artması, alternatiflerin çoğalması gibi durum ve fırsatlar giyim kuşamda değişikliklere sebep olabilmektedir. Söz gelimi geçmişte temin edilmesi zor bir kumaş tür veya kalitesi günümüzde kolay

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul - TÜRKİYE

temin edilebiliyorsa giyim kuşamda tercih edilebilmektedir. Keza farklı renkler veya farklı desenler için de aynı durumlar mümkündür. Dolayısıyla giyim kuşam konusunda tutuculuğa rağmen bazı hususiyetlerde değişim zamana ve imkanlara bazen de imkansızlıklara bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Olağan karşılanması gereken bu değişikliklere karşın son bir asırda neredeyse tüm dünyada baskın bir şekilde hissedilen tek tipliliğe yönelim ve tercih dikkat çekicidir.

İkinci örnek olarak dikkat çekilmeye çalışılan tek tipliliğe yönelik tercihlerdir. Farklı coğrafyalardan, farklı dinlere, farklı ırk ve anlayışlara sahip insanlar aynı kıyafet tarzında tek bir görüntü verebilmektedirler. Aslında sosyal psikolojik olarak üzerinde çalışılmaya değer bir durum olan tek tiplilik yakın gelecekte de beklenmedik bir safhaya evrilecek mi? sorusu bu giyim kuşam konusuyla ilgilenenlerin kafalarını kurcalayabilmelidir. Bir taraftan zaman ve imkana bağlı tutucu olanlarda bile yaşanan değişikliklere dikkat çekilmeye çalışılmışken öte yandan farklı insanların beklenmedik bir hızla aynı tip kıyafette birleştiklerinin örneği verilmeye çalışılmaktadır. Tezat bir durum oluşturmaya rağmen tutucu kesimde bile değişim yaşanırken tutucu olmayan kesimlerde yaşanan tek tiplilik tercihi dikkat çekicidir.

Üçüncü nokta ise değişimde gençlerin başını çektiği ve moda diye peşinden gittikleri değişim rüzgardır. Bu tip değişim bazen kendilerine rol model kabul ettikleri bir isim, bir sanatçı, bir yıldız veya bir pop star modellemesi üzerinden gerçekleşebilmektedir. Bu tarz değişikliklerde taklitten veya öykünmekten hareketle beklenmedik bir hızla giyim ve kuşamda farklı tercihler görülebilmektedir. Gençlerin neredeyse dünyanın birçok bölgesinde aynı kişi veya kişilere öykünebilmeleri büyük ihtimalle kendi anlayışlarında kendi inançlarında veya kendi kültürlerinde bir rol modelin üretilmemiş olmasından

kaynaklanabilmektedir. Gençlerin geleneksel ve kültürel manada rol model açısından sahipsiz bırakılması sorunun bir başka yönüne işaret ediyor olmalıdır. Topluma yöne verenlerin sorumluluğunda bulunan bu alanda, sahip olunan kültürün örfün ve geleneğin ihmali buna karşılık yozlaştırıcı sömürü kültürünün önünün açılması belki de en büyük problem olarak görülebilmektedir.

Yakın olmasa da gelecekte benzer tek tiplilik furyalarının artabileceği gibi eksilebilmesi de sosyal psikolojik açıdan üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Tüketim anlayışı üzerine kurulu olan kapitalist anlayışta yeni versiyonlara yeni tüketilecek türlere her daim ihtiyaç duyulacaktır. Önemli olan insanlığın bu furyanın peşinden ne kadar gideceği veya sosyologların, mütefekkirlerin, münevverlerin muhtemel yeni okumalar veya yeni fikirlerle toplumun efkarını dolayısıyla tüketim anlayışını değiştirebilecekleri yeni görüşlerle hayata yeni bakışlar inşa ederek mevcut zihniyeti durdurabilirler mi? sorusu merak konusu olmakla birlikte, insan oğlunda böyle bir potansiyelin varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada üzerinde durulacak olan Yahudi giyim kuşamında dini semboller ise adından belli olduğu üzere dini manada sembolleri konu edinmektedir. Beşerin tâbi olmak zorunluluğundan dolayı beşeri iradenin üzerinde bulunan dinler, beşer açısından dine yönelik aşkın bir makama itaat ve inanç duygularıyla gerçekleşen bir bağılıktan söz edilebilir. Bu bağılıktaki karşılıklı bir pazarlıktan söz edilemeyeceği gibi, beşerin teslimiyetini ve aynı zamanda beşerin uluhiyet makamını razı etmenin gayretiyle yaşamaya çalıştığı veya tercihlerde bulunduğu görülmektedir. Buradan hareketle giyim kuşamında dini manada tercih edilen veya dini semboller taşıyan objelerin değişmeyeceği veya çok nadir değişikliğe uğrayabileceği düşünülebilir. Toplumsal ve bireysel manada üstlendikleri işlevler,

sembollerin devamlılığını sağladığı gibi sembol olarak kullanılan bir araç, kutsalı ve dini bir hakikati sembolize ettikten sonra kendisi de önem kazanmaktadır (Kızıl, 2018: 32).

Dinlere göre farklılık gösteren semboller her ne kadar bir dini yaşayan kişinin taşıdığı bir alamet ise de diğer dinlerden farklılığını da gösteren bir semboldür. Bu noktada, bir Müslümanın hac veya umrede giydiği İhram, bir Yahudi'nin Tefilin kullanması, bir Ortodoks Hristiyan din adamının asası, Papa'nın yüzüğü, Süryani din adamının başını örtme şekli, Hindu din adamının giyimi, Sih'lerin baş örtme şekilleri ve Budist keşişlerin giydiği kıyafetler örnek olarak düşünülebilir. Dini sembollerde şekil veya tarzın değiştirilmeden geçmişten günümüze yaklaşık olarak aynı düzeyde sürdürülmüş olması belki de sembollerin ifade ettikleri kutsallarla ilgili bir durum olarak görülmelidir. Bu açıdan dini sembolik anlamları ifade eden ve din ile özdeşleşmiş olan giyim kuşamın geçmişten geleceğe doğru varlığını en iyi koruma potansiyeline sahip olan giyim kuşam tarzı olduğu düşünülebilir. Zira sultanların, kralların kudretlerine rağmen ne taçları ne tahtları ne de şaşaalı kıyafetlerinden bir eser kalmayabilirken çok fakir olmasına rağmen bir din mensubunun tercih ettiği dini sembolün binlerce yıl geçmişe sahip olabildiği görülebilmektedir. Bu noktada geçicilik ve kalıcılık arasında dünyevi ve maddi güçteki ters orantıya rağmen, zayıf veya fakir olsalar bile dini sembollerini kullanan kişilerin kullandıkları dini sembollerin daha kalıcı olduğunu tarih göstermiş ve bu gerçek günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İşlev olarak, Din kurucusu tarafından belirlenen veya tarihsel manada acılar ve çekilen sıkıntılar sonucu ortaya çıkan dini sembollerin görünen kısmı, doğrudan fark edilemeyen dini bir hakikatin veya kutsalın açıklanması, açıklanarak hissedilmesi yoluyla

kutsalın kendisinde görünmesini ve eşyada tezahür etmesini sağlamaktadır (Kızıl, 2018: 31-32).

Konumuzla ilgili din olarak Semavi dinlerin ilki olan Yahudiliktir. Hz. Musa'nın en büyük peygamber kabul edildiği Yahudilik'te kutsal kitap Tevrat'tır (vd. 2015: 694). Kutsallara dayanan bir takım dinsel objelere sahip Yahudilik'te giyim kuşama dair kutsal kitapta atıflar bulunmaktadır. Yahudi kutsal kitaptan giyimle ilgili birkaç alıntıdan sonra dini sembolik değeri olan Yahudilerdeki giyim kuşamdan örneklerle çalışma devam ettirilecektir.

Eski Ahit'te Giyime Dair Örnekler

“ve Harunu ve oğullarını toplanma çadırının kapısına getireceksin, ve onları su ile yıkayacaksın. Ve esvapları alacaksın, ve gömleği ve efodun entarisini, ve efodu, ve göğüslüğü Haruna giydireceksin, ve ona efodun hünerle dokunmuş şeridini bağlayacaksın; ve sarığı onun başına koyacaksın, ve sarığın üzerine mukaddes tacı koyacaksın.” Çıkış Bab 29, 3-6. (Tevrat, 1997: 86).

“Ve onun oğullarını getireceksin, ve onlara gömlek giydireceksin. Ve onlara, Haruna ve oğullarına, kuşaklar kuşatacağısın, ve onlara başlıklar bağlayacaksın; ve kahinlik ebedi bir kanunla onların olacak; ve Harunu ve onun oğullarını tahsis edeceksin.” Çıkış Bab 29, 8-9. (Tevrat, 1997: 86).

“Ve Rab Allah Âdem için ve karısı için deriden kaftan yaptı, ve onlara giydirdi.” Tekvin Bap 3, 21. (Tevrat, 1997: 7).

“Ey İsrail kızları, Saula ağlayın, o size değerli kırmızı kumaş giydirdi, esvabınız üzerine altın süs koydu.” II. Samuel Bap1, 24. (Tevrat, 1997: 304).

“Kâhinler içeri girince, dış avluya mukaddes yerden çıkmayacaklardır, fakat hizmet ederken giydikleri esvapları oraya koyacaklardır; çünkü onlar mukaddestir; ve başkaa esvaplar

giyecekler, ve kavma ait olana yaklaşıacaklardır.” Hezekiel Bap 42, 14. (Tevrat, 1997: 825).

“Başlarında keten sarıklar, ve bellerinde keten don olacak; terletici bir şey kuşanmayacaklar.” Hezekiel Bap 44, 18. (Tevrat, 1997: 827).

“Ve esvabınızı değil yüreğinizi yırtın, eve Allahınız RABBE dönün; çünkü o lütfeder, ve çok acır, geç öfkelenir, ve inayeti çoktur, ve belâdan ötürü nadim olur.” Yoel Bap 2, 13. (Tevrat, 1997: 858).

“Ve yapacakları esvaplar şunlardır: göğüslük, ve efod, ve entari, ve nakışlı gömlek, sarık, ve kuşak; ve bana kâhinlik etmek için kardeşi Haruna ve oğullarına mukaddes esvaplar yapacaklar.” Çıkış Bap 28, 4. (Tevrat, 1997: 84).

“ve Zebulundan serdar esasını taşıyanlar indiler.” Hakimler Bap 5, 14. (Tevrat, 1997: 246).

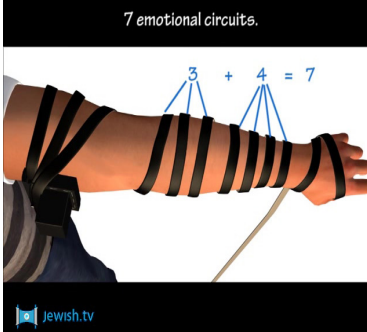
Yahudilerin giyim kuşamlarında dini manada en önemli objelerinden biri olan Tefilin ile başlayıp Talit ve Kipa ile devam edilerek konu detaylandırılmaya çalışılacaktır. Her bir sembol ile ilgili anlatım pasajının altında çalışmanın daha iyi anlaşılması adına anlatılan sembolle ilgili görseller kullanılacaktır.

a. Tefilin: İbadet ederken sol kola bağlanan şeritlerle başın alın kısmına denk gelecek şekilde iki kutucuğun üst üste oturularak sabitlenen iki parçadan oluşan objeye verilen isimdir (Arslantaş, 2009: 375). Tefilin ve Mezuzâ gibi dini gereçler Yahudilikte temiz helal kabul edilen koşer hayvanların derisinden yapılmalıdır. Keza tefilin özenle ve ancak bir Yahudi tarafından yapılmalıdır (Arslantaş, 2016: 294).

Resim 1. Tefilin

Alın üzerine sabitlenen Tefilin'in şeridi kalbe yakın olmasından dolayı sol kola bağlanmaktadır (السويدان 2009: 88). Her Yahudi'nin ibadetten önce Tefilin denen dua kayışını takması zorunlu (Arslantaş 2008: 69) olduğu gibi Tefilini ibadet esnasında kullanmak Tevrat kaynaklı ilahi bir emirdir (Tevrat, 1997: 6/8).

Resim 2. Tefilin'in kol üzerinde bağlanma şekli.

Resim 3. Tefilin ve tefilin'nin bağlanmış hali.

Deriden yapılan tefilin'in üzerinde Şema duasında okunan Tesniye ve Çıkış bölümlerinden pasajlar yazılıdır (Gürkan, 2010: 157).

b. Talit: Sayılar kitabında Talit'ten ilahi bir emir olarak Rabbin tüm emirlerinin hatırlanıp tutulması için, üzerine lacivert kordon konulması istenen bir nevi şal denecek olan dini bir kisveden söz edilmiştir (Tevrat, 1997: 38-39). Günlük ibadet sırasında kullanılan ve genelde beyaz mavi renklerden oluşan Talit'lerin (Gürkan, 2010: 157), dört köşesinde tsitsit adı verilen ve tanrıyı her an hatırlatarak günahattan uzak durulmasını sağlayan püsküller bulunmaktadır (Arslantaş, 2008: 70). Talit'in dört kenar kısmında bulunan püsküllere tanrının ismini oluşturacak biçimde düğümler atılmaktadır (Gürkan, 2010: 157). Püsküllü dikdörtgen şeklindeki Talit isimli bu örtüyü her bir Yahudi İbadet sırasında kullanmak zorundadır (Arslantaş, 2008: 70).

Resim 4. Talit

c. Talit Katan: Dindar Yahudiler devamlı olarak giysilerinin altına Talit Katan giymektedirler (Gürkan, 2010: 157). Talit Katanı giyenlerin, genelde bunu giydiklerini belli eder bir şekilde püskülleri dışarı sarkacak bir şekilde bıraktıkları görülebilmektedir.

Resim 5. Talit Katan.

Resim 6. Giyilmiş Talit Katan'ın sarkan püskülleri.

d. Talit Gadol: Büyük bir şal olarak Talit Gadol, sadece ibadet anında kullanılmaktadır (Gürkan, 2010: 157). Yukarıda da belirtildiği gibi Talit, ibadet anında kullanılması ilahi emir olarak bir zorunluluktur.

Resim 7. Talit Gadol ile Batı Duvarı önünde ibadet eden bir kişi.

e. Kipa: Musevilerin dua ederken, Sinagogda veya dışarıda gezerken başlarını örtmede kullandıkları küçük takkenin adıdır (Yardımcı, 2018: 47). Simgesel anlam olarak, ‘yukarıımızda’ birinin tanrının var olduğunu, kişinin boyunu belli ederek ‘benim boyum bu kadardır,’ üstümde Allah var dercesine bir anlam taşıyan ve bunu kullanmayıp başımı açtığım takdirde kendimi daha yükseklerde görürüm, anlamlarını sembolize eden baş örtme objesidir (Ünal, 2004: 53). Yahudi kimliğinin bir nevi sembolü olan kipa, ibadet sırasında saygı ve tevazunun bir simgesi olarak kullanılmaktadır (Gürkan, 2010: 158). Daha sonra çıkmış olan Kipa uygulaması, dini anlamı yanında zaman içerisinde milli ve Siyonist bir kimliğin işareti olma özelliğini kazanmıştır (Gürkan, 2010: 158). Düğünlerde gelinin damada bir Kipa hediye etmesi ise Yahudiler arasında bir gelenektir (Güre, 2015: 65).

Resim 8. Altı Köşe Yıldız desenli Kipa.

Resim 9. Başa takılmış Altı Köşe Yıldız desenli Kipa.

f. Şofar: Genellikle Yahudilerin yeni yılı olan Roş Haşana (Johnson, ? : 678) ile Yahudiler için tövbe ve kefaret günü olan Yom Kipur (Atasagun, 200: 141) günlerinde üflenen ve koç boynuzundan yapılan nefesli çalgının ismidir (Gürkan, 2010: 250). İbrahim peygamberin kurban ettiği koça ithafen koç boynuzu tercih edilmektedir (السويدان 2009: 149). Yahudi dini objeler arasında önemli bir yer tutan Şofar, üflenerek çalınmak

için keçi, koç antilop ve diğer temiz hayvanların boynuzlarından yapılır (Atasagun 2001: 151). Kutsal kitapta sözü edilen Şofar, bu konuda eğitim görmüş olan ve Tokea denilen kişi tarafından çalınmaktadır (Atasagun, 2001: 152).

Resim 10. Şofar

Resim 11. Şofar

Resim 12. Talit Gadol giymiş iki kişi Şofar üflerken

Üç sesi bulunana Şofar'ın ses isim ve işlevleri ile ilgili olarak;
"Tekia: Tanrısal çağrışı ve korumayı simgeleyen çok uzun bir ses.

Şevanim: Tanrısal güç karşısında aczi ifade eden üç kesik ses.

Terua: Tanrı'yla birlikteliği simgeleyen coşkulu dokuz kısa ses." (Atasagun, 2001: 152)

g. Davut Yıldızı: Davut Kalkanı, Davut yıldızı, Davut mührü gibi isimleri bulunan altı köşeli yıldız, ikinci mabet döneminde kullanılan ve Mührü Süleyman diye bilinen beş köşeli yıldızla birlikte Yahudi ve Yahudi olmayanlar tarafından sık olarak kullanılmıştır (Atasagun, 2001: 133). Davut'un ismini sembolize ettiğine inanılan bu altı köşeli yıldız (Cilacı, 2001: 91), Hz. Süleyman'a isnat edilen ve üzerine altı köşeli yıldızın hak edildiği mucizevi kabul edilen yüzükle Müslümanlar arasında "Hâtem-i Süleyman", Yahudi ve Hristiyanlar arasında ise Dâvûd yıldızı olarak anılmıştır (Pala 2006: 524).

Resim 13. Yazı ve sembollerle süslü Altı Köşe Yıldız.

Resim 14. Altı Köşe Yıldız desenli tişört.

Theodor Herzl'in 27 Ağustos 1897 yılında iki yüzü aşkın delegenin katılımıyla İsviçre'nin Basel şehrinde düzenlediği birinci Siyonist kongrenin (Kızıloğlu, 2012: 47) yapıldığı Satdt Gazinosunun girişine altı köşeli yıldızlı siyonizmi ifade eden bayrak çekilmiştir (Tokgöz, 2017: 188). 14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail devleti tarafından, devletin bayrağı üzerinde yine altı köşeli yıldız sembolü kullanılmıştır.

Resim 15. Altı Köşe Yıldız şeklinde kolye ucu.

Resim 16. Altı Köşe Yıldız desenli yüzük

h. Menora: İbranice’de ‘lamba, ışık’ anlamına gelen Menora; hilkatı, hayat ağacını ve tanrının çok çeşitli niteliklerini simgelemektedir (Cilacı, 2001: 238). Yahudilerin önemli sembollerinden yedi kolu şamdan (Gürkan, 2010: 148) olan menora, Ahd-i Atık’e göre bütün özellikleri Hz. Musa’ya bildirilmiş ve Hz. Musa kendisine bildirilenleri ilahi vahye uygun olarak zanaatçı Betsalel’e yaptırılmıştır (Atasagun, 2001: 132). Menora Işıklar bayramı olarak ta isimlendirilen Hanuka bayramının en önemli objesidir. Hanuka – Işıklar bayramı, Yahudi kültürüne bağlı olanlara zulmeden ve Helenistik kültürü benimseyen Slevkit kralı IV. Antiyokhos’a (Mendenhall, 2016: 302) M.Ö. 165 yılında Makkabiler olarak bilinen Yahudi grubunun elde ettiği zaferin kutlanması mahiyetindedir (Gürkan, 2010: 167).

Resim 17. Menora (Yedi Kollu Şamdan)

Resim 18. Menora ve Altı Köşe Yıldız desenli tişört.

Makkabilerin mücadelesi sırasında Mabed'te daima yanan Menorada yakılmak üzere sadece bir gün yetecek kadar yağ bulunmasına rağmen Menoranın sekiz gün boyunca bir günlük yağla yanmış olması mucizesi üzerine, bu olay Yahudi bayramlarından Hanuka yani ışıklar bayramı olarak kutlanmaktadır (Gürkan, 2010: 167). Günümüzde İsrail devletinin resmi sembolü olan Menora, kainatın yedi günde yaratılışını¹ yedi kıtayı, yedi kat göğü, haftanın yedi gününü ve Yahudiliğin aydınlık ruhunu sembolize etmektedir (Atasagun, 2001: 132).

i. Kırmızı Bileklik: Yahudi mistisizminin merkezinde yer alan (Gürkan 2010: 123) Musevi sufist anlayışı Kabala (Felsefe Taşı Düşünce Platformu, <http://www.felsefetasi.org/kirmizi-icin-gizemi/>, 12 Kasım 2019) mensuplarının sembollerinden olan kırmızı ipliğin, Beytullahimde bulunan Hz. Yakub'un eşi Rahil'in kabrinin etrafına sarıldığına inanılmıştır. Şer güçlerle etrafı kuşatılmış insanın bazı vesilelerle kendisini koruyabileceğine inanan Kabalacılar, bu vesilelerden birinin de kırmızı bileklik olduğuna inanmaktadırlar (السويدان 2009: 204).

Resim 19. Kırmızı Bileklik.

Resim 20. Bileğe bağlı Kırmızı Bileklik.

1 Kuranı kerimde Kâf süresi 38. Ayette kâinatın altı günde yaratıldığından söz edilmiştir. Keza Eski Ahit tekvin bölümünde de kâinatın altı günde yaratıldığı ve tanrının yedinci günde istirahat ettiği anlatılmaktadır. Tanrının istirahat ettiği yedinci gün olan Cumartesi kutsal gün olarak kabul edilmiş ve Menoranın yedi kolunun ortancası bazen diğer kollardan daha yüksek yapılarak kutsallığına gönderme yapılmaktadır. Yazar makalede kâinatın yaratılışı hakkında doğru bilgiyi de aktarmıştır. Ancak alıntıdan yanlış bir anlaşılmanın önüne geçilmesi açısından izahata ihtiyaç duyulmuştur.

Yedi defa düğümlemesi ile haftanın yedinci günü şabat'ı, dünyanın yedi günde yaratılmasını, Kudüs'teki yedi kollu şamdanı hatırlatması ve sol kola bağlanmasıyla da kalbe yakın olmasını temsil etmektedir. (Felsefe Taşı Düşünce Platformu, <http://www.felsefetasi.org/kirmizi-ipin-gizemi/>, 12 Kasım 2019).

Hasidim Yahudi Grubunun Kıyafetleri

Yahudilikte Hasidiklik öğretisine mensup kişilere Hasidim denilmektedir (Gürkan, 2010: 244). Hasidik Yahudiler, giyimleri hususunda en çok dikkat çeken dindar Yahudi grubudur. Geleneklerine sıkı bir şekilde bağlı olan Hasidiklerin koyu siyah renkli elbiselerinin sebebini birebir iletişimlerimizde Mabad'in yokluğunun yası olarak tarif etmelerine rağmen, yaşadıkları kuzey ve kuzey batı Avrupa'nın soğuk ikliminden kaynaklı koyu renk tercihi olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır (السويدان 2009: 210).

Resim 21. İki Hasidim ve kendilerine has kıyafetleri.

Hasidik gruba mensup Yahudi dindarlar, Siyah Foter veya Kafkas bölgesinden ise kürklü bir başlık, siyah pardösü, beyaz gömlek, siyah çorap ve siyah ayakkabı giymektedirler. Hasidik Yahudiler, sakallarını kesmedikleri gibi içlerinden bir kısmı zülüflerini de uzatmakta ve sakallarını dini vecibe gereği olarak ancak üç yılda bir kesebilmektedirler (2009: 210).

Resim 22. Uzun Zülüflü bir Hasidim.

Resim 23. Sakal ve zülüfleri uzun bir grup Hasidim.

Zülüflerini uzatmayanlar ceket pantolon giyerken, zülüflerini uzatanlar uzun pardösü giymektedirler. Dolayısıyla zülüflerini uzatmayanlar elbiselerini çıkardıkları sırada onları normal, Hasidik olmayan Yahudilerden ayırt edecek bir özellikleri kalmamaktadır. Bazılarının pardösüleri üzerinde, sağ tarafta dört düğme bulunurken buna mukabil sol tarafta altı ilikleme deliği bulunmaktadır (السويدان 2009: 210). Zülüflerini uzatanlarla birebir diyalogumuzda, Hz. Musa'nın da zülüflerinin uzun olduğunu, ibadet ederken sallanan zülüflerinin ibadetlerine şahadet edeceğini ve kıyamet günü zülüflerinden tutulmak suretiyle cennete gireceklerini ifade etmişlerdir. Eski Ahit'te Yeremya bölümünde zülûf konusundan bahsedilmiştir (Tevrat, 1997: Yeremya 9/26, Yeremya 25/23, Yeremya 50/32).

Resim 24. Biri Pardösü biri ceketli iki Hasidim.

Yahudi Bayan Kıyafetlerinde Dini Durum

Yahudi dini anlayışa göre bayanların kıyafetine dair Tevrat'ta hükümler bulunmaktadır. Geçmişte başlarını daima örtmeleri esas olan Yahudi kadınlarla (Gürkan, 2010: 158) ilgili Tevrat'ta bulunan anlatımlardan çıkarılan hükümlere göre Yahudi bayanların örtülü olması öngörülmektedir. Yahudi bayanın örtünmesine referans görülen Tevrat'ın İşaya bölümünde örtünme konusu şu şekilde ifade edilmiştir.

“Ve RAB dedi: Mademki Sion kızları kibirlidir, ve boyunlarını ileri uzatarak göz edip yürüyorlar, ve ayaklarının halkalarını çingirdatıyorlar; bundan ötürü Rab Sion kızlarının tepesini kel ile vuracak, ve RAB onların gizli yerlerini açacak. Ayak halkalarının güzelliğini, ve fileleri, ve mehçeleri; küpeleri, ve bilezikleri, ve peçeleri; alın çatkılarını, ve ayak zincirlerini, ve bel kemerlerini, ve hoş koku şişelerini, ve muskaları; yüzükleri, ve burun halkalarını; bayram esvaplarını, ve örtüleri, ve şalları, ve keseleri; el aynalarını, ve gömleklerini, ve baş sargılarını, ve atkılarını RAB o gün kaldırtıp atacak. Ve vaki olacak ki, hoş

koku yerine pis koku; ve bel kemeri yerine ip; ve saç lülesi yerine saçsız baş; ve süslü esvap yerine çuldan gömlek; güzellik yerine dağlanma olacak. Erkeklerin kılıçla, ve yiğitlerin cenkte düşecekler. Ve Sionun kapıları ah çekip yas tutacaklar; ve kimsesiz kalıp toprakta oturacak (Tevrat, 1997: İşaya 16/26).

Resim 25. Dindar Yahudi bayan ve çocukları.

Resim 26. Batı Duvarı önünde bayan bölümü.

Resim 27. Batı Duvarı önünde dua eden bayan.

Eski Ahit'in ilgili bölümlerdeki anlatımlardan yola çıkılarak, örtü ve örtünme ile ilgili bir takım detaylar konusunda kadının dikkatli olmaması durumunda uğrayacağı cezai akıbet ifadelerine istinaden bayanların örtülü olmaları gerektiği anlamı çıkarılmaktadır. Nitekim Yahudi dindar bayanlar, ancak eşleri önünde saçlarını açabilmektedirler (السويدان 2009: 210). Evlenmeden önce başları açık olabilen dindar bayanların, evlendikten sonra başlarını örtmedikleri takdirde peruk taktıkları ve kıyafet olarak uzun etek giyerek boyun hizasına kadar kapalı bir giysi ile uzun çorap tercih ettikleri tarafımızdan gözlemlenmiştir.

Resim 28. Eşi ile birlikte dindar bayan.

Yahudilikte Tevrata göre kadın veya erkeğin karşı cinsin kıyafetini tercih etmesi uygun görülmemiştir. Bu konuda Tesniye'de geçen bu Tevrat pasajı dikkat çekicidir. “Kadının

üzerinde erkek esvabı olmayacak ve erkek kadın esvabı giymeyecek; çünkü bu şeyleri yapan herkes Allahın RABBİN mekruhudur (Tevrat, 1997: Tesniye 22/5).

Resim 29. Dua eden örtünmüş bayanlar.

Evlilik Sırasında Duvak ve Gelinin Yüzünün Örtülmesi

Evlilikle ilgili detaylı ve sıkı kuralların bulunduğu Yahudilikte, evlenmek dini olarak teşvik edilirken evlenmemek ise hoş görülmemiştir. Yahudi neslinin devamını sağlayacak olan ailenin kutsallığına uygun gelecek bir şekilde cemaatin büyük önem vererek *nisuin* adı verilen evlenme töreni, Yahudi dini gelenekleri açısından bir takım dini özellikler taşımaktadır (Ünal, 2016: 225).

Resim 30. Gelinlik giymiş tesettüre riayet eden bayan.

Resim 31. Geline duvak takan damat.

Resim 32. Bir düğünden detay.

Yahudilikte düğünlerde uyulması gereken dini ve örfi birtakım kurallar varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Yahudi dini inanışa göre geçmişte yaşandığına inanılan ve günümüz Yahudi düğünlerinde karşılığı bulunan ilginç bir detay bulunmaktadır. Bir peygamberin başından geçen söz konusu olay dini referans olarak kabul edildiği gibi örfi olarak ta varlığını devam ettirmektedir. Bu olay gelinin yüzünün duvağı ile ilgilidir. Evlenecek çiftlerden damat, gelinin bulunduğu bir odaya götürülür ve damat gelini görerek başına duvağı kendi eliyle yerleştirip yüzünü örtmektedir (Güre, 2015: 62). Söz konusu olay, dayısı Lavan’a kızı Rahel ile evlenmek için hizmet eden Yakup peygambere dayısı tarafından kandırılmak suretiyle Rahel yerine Lea verilmiştir. Tevrat’ın tekvin bölümünde olay şu şekilde anlatılmıştır. *“Ve vaki oldu ki, sabahlayın, işte, o Lea idi. Ve Labana dedi: Bana yaptığın bu nedir? Senin yanında Rahel için hizmet etmedim mi? Öyle ise beni niçin aldattın?”* (Tevrat, 1997: Tekvin 29/21-24) Tevratın Tekvin bölümünde anlatılan bu aldatma olayı üzerine Yakup peygamber dayısı Lavan’a tepki göstermiş ve dayısı Lavan Yakup peygambere istediği diğer kızı Rahel’i de eş olarak vermiştir (Behar 2001:

24). Bir peygamberin başına geldiğini kabul ettikleri bu olayın referansıyla damat adayları aynı şekilde aldatılmamak ve Yakup peygamber gibi bir akıbete uğramamak için kendileri elleri ile gelinin duvağını yerleştirerek gelinin yüzünü de gördükten sonra kendi elleri ile örtmektedirler.

Sonuç

Sonuç olarak giyim kuşam olgusu, tüm insanlar tarafından farklı şekil ve tarzlarda kullanıldığı gerçeği ile, yöresel, dinsel, iklim ve ekonomik gibi farklı imkanlara bağlı olarak büyük bir çeşitlilik potansiyeli ile varlığını sürdürmektedir. Bir çok farklı duruma bağlı olarak ihtiva ettiği çeşitlilik potansiyeli dikkate alındığında, çeşitlilikte dini unsurların kalıcılığı ve sürekliliği değerli addedilmesi gereken bir öneme haizdir.

Yahudiliğe göre tevatır kaynaklı tercihler dikkate alındığında 3000 yılı aşkın geleneklerin yaşatıldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Kalite ve renk açısından uğradıkları değişim, dini objelerin gerçek varlıklarının değerini düşürmemektedir. Bilakis günümüzde tek tipliliğin yaygınlaştığı dikkate alındığında, dini objelerin diğer dinlerin objelerinin etkisinde kalmadan farklılıklarını ve varlıklarını sürdürebiliyor olması ayrıca dikkate değerdir.

Dini obje ve sembollerin kullanıldığı kıyafetlerin bulunabilmesi durumunda tarihsel süreçten günümüze kadar müzelerde kronolojik bir şekilde geçmişten günümüze doğru sergilenebilmesi, tek tipliliğe teslim olan zihniyetlere köklü gelenek, millilik ve dini gibi bir takım değerleri hatırlatması bakımından önem arz etmektedir. Böylelikle değişmeden varlığını sürdüren kıyafetler ile muhtemel moda rüzgarlarına teslim olunmaması ve bu yönde insanların bilinçlerinin belkide tüketim alışkanlıklarının yönlendirilmesine karşı değerlere

bağlı ve her takdim edilene teslim olmamak yönünde bireylerin tüketim hastalıklarına çözüm olarak takdim edilebilmelidir.

Kaynakça

- Arslantaş, N. (2008). “Hz. Peygamber’in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-ibadet ve Dini Hayatları İle İlgili Bazı Tespitler.” *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55-92.
- Arslantaş, N. (2009). *İslam Dünyasında İktisadi ve İlmi Hayatta Yahudiler*. Yazın Basım Yayın Matbaa Turizm Tic. Ltd. Şti. İstanbul: 2009.
- Arslantaş, N. (2016). *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler*. Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti. İstanbul: 2016.
- Atasagun, G. (2001). “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar.” *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 125-156.
- Behar, R. N. (2001). *İbranilerin Öyküsü*. Zvi-Geyik Yayınları. İstanbul: 2001.
- Cılacı, O. (2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. Damla Yayınları. İstanbul: 2001.
- Güre, M. (2015). *Dinlerde Geçiş Dönemiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: 2015.
- Gürkan, S. L. (2010). *Yahudilik*. TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi. İstanbul: 2010.
- Johnson, P. (?). *Yahudi Tarihi*. ?: Pozitif Yayınları.
- Kızıl, H. (2018). “İşlevleri Açısından Dini Sembol.” *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 30-42.
- Kızıloğlu, S. (2012). “İsrail devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi.” *Sosyalbilimler Dergisi*, 35-64.
- Mendenhall, G. E. (2016). *Antik İsrail’in İnanç ve Tarihi Kitâb-ı Mukaddes Bağlamında Bir Giriş*. İnsan Yayınları. İstanbul: 2016.
- Pala, İ. (2006). *Mühr-i Süleyman*. Türkiye Dyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi. İstanbul: 2006.
- Tevrat. (1997). *Eski Ahit*. Ohan Matbaacılık. İstanbul: 1997.

- Tezcan, M. (1983).” Giyim olgusuna sosyo-kültürel bakış ve Türklerde giyim.” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 255-276.
- Tokgöz, H. (2017). “İsrail Devletinin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm.” *Anasay*, 183-195.
- Ünal, A. (2004). *Türkiyede Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma (Dinler Tarihi Üzerinden Bir Yaklaşım)*. Doktora Tezi. Ankara: 2004.
- Ünal, A. (2016).” Yahudi Düşün Gelenekleri.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 225-241.
- vd., İ. K. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara: 2015.
- Yardımcı, M. O. (2018). *Dini Nitelikli Sembollerin Psiko Sosyal Etkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilgileri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: 2018.
- شركة الإبداع الفكري للنشر والتوزيع: الكويت.” الموسوعة المصورة. اليهود. ط، السويدان (2009).
- Felsefe Taşı Düşünce Platformu (2014), Kırmızı İpin Gizemi, 12 Kasım 2019 tarihinde <http://www.felsefetası.org/kirmizi-ıpin-gizemi/> adresinden erişildi.

Resimler

- Resim 1:** DLPNG (2019). Pair of tefilin, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://dlpng.com/png/491914> adresinden erişildi.
- Resim 2:** Chabad.org (2019). How to Put on Tefilin, 12 Kasım 2019 tarihinde https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/272666/jewish/How-to-Put-on-Tefillin.htm adresinden erişildi.
- Resim 3:** 12 Kasım 2019 tarihinde https://3.bp.blogspot.com/-huJW9oy4cjI/V68v2e_ntVI/AAAAAAAAAB8AM/JBa2r_vL4vYIIImnH2A23qx-YPjZZGbjqwCLcB/s1600/1.jpg adresinden erişildi.
- Resim 4:** 12 Kasım 2019 tarihinde <https://arvox12.files.wordpress.com/2012/02/tal33mess-1.jpg> adresinden erişildi.
- Resim 5:** LIVEJOURNAL (2019) NEFE’S JOURNAL, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://neferjournal.livejournal.com/2722234.html> adresinden erişildi.
- Resim 6:** FOREIGN POLICY, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://foreignpolicy.org/what-is-tzitzit-and-what-does-it-represent/> adresinden erişildi.

Resim 7: Cross-Currents (2017). Division at the Kotel is no Path to Unity, 12 Kasım 2019 tarihinde

<https://cross-currents.com/2017/07/11/division-kotel-no-path-unity/> adresinden erişildi.

Resim 8: OEPPEO – MASTER OF CAPS & HATS, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://oeppeo.com/products/printed-suede-leather-kippah-jewish-kippah-leather-yarmulke-kippah> adresinden erişildi.

Resim 9: International Business Times. World, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.ibtimes.com/jewish-leader-germany-advises-avoid-traditional-jewish-kippah-muslim-majority-areas-1829092> adresinden erişildi.

Resim 10: Uludağ Sözlük. Şofar, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.uludagsozluk.com/k/%C5%9Fofar/> adresinden erişildi.

Resim 11: PNGINDIR. Şofar, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.pngindir.com/png-9d6t16/> adresinden erişildi.

Resim 12: Dünya Dinleri. Yahudi Dini Objeleri, 12 Kasım 2019 tarihinde https://www.dunyadinleri.com/dunya-dinleri/yahudi-dini-objeleri/oku_yahudi-sofar-borusu-ve-tokea adresinden erişildi.

Resim 13: Pera Mezat. Döküm Davut Yıldızı, İbranice ev duası, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.peramezat.com/urun/dokum-davut-yildizi-ibranice-ev-duasi-birkat-abait> adresinden erişildi.

Resim 14: DHgate.com. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://tr.dhgate.com/product/star-of-david-israel-jerusalem-israeli-pride/439663268.html> adresinden erişildi.

Resim 15: n11.com. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://urun.n11.com/tasli-kolye/beyaz-zirkon-tasli-davut-yildizi-beyaz-altin-renk-kolye-P384917346> adresinden erişildi.

Resim 16: (Şahsi yüzüğümün resmidir.) Foto Musa Bıçkıoğlu.

Resim 17: My HOLY SHOP. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.myholys-shop.com/menora> adresinden erişildi.

Resim 18: DHgate.com. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://tr.dhgate.com/product/hanukkah-lamp-star-of-david-early-christian/445665774.html> adresinden erişildi.

Resim 19: Liveinternet. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.liveinternet.ru/users/saimocsati/rubric/6178976/> adresinden erişildi.

- Resim 20:** Clutch. Liveinternet. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://clutch.ua/lichnoe/psihologiya/kak-pravilno-zavjazat-krasnuju-nit-dlja-ispolnenija-zhelanij-i-zashhity-ot-negativa> adresinden erişildi.
- Resim 21:** LIVEJOURNAL (2019) NEFE'S JOURNAL, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://neferjournal.livejournal.com/2722234.html> adresinden erişildi.
- Resim 22:** Liveinternet. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.liveinternet.ru/users/rinarozen/post428208952/> adresinden erişildi.
- Resim 23:** BEYAZ TARİH. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.beyaz-tarih.com/yahudi-tarihi/siyonizm-karsiti-yahudi-grubu-harediler> adresinden erişildi.
- Resim 24:** PUSTOO DÜNYA. Yahudi kıyafetleri- Yahudi düğünü, 12 Kasım 2019 tarihinde <http://pustoodunya.com/yahudi-kiyafetleri-yahudi-dugunu-nasildir/> adresinden erişildi.
- Resim 25:** Dünya Bülteni. Yahudi anaokullarında nefret söylemi, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/yahudi-anaokullarinda-nefret-soylemi-h339699.html> adresinden erişildi.
- Resim 26:** Reformiert. (2017). RECHERCHE, 02 Nisan 2019 tarihinde <https://reformiert.info/artikel/recherche/klagemauer-laut-beten-f%C3%BCr-frauen-verboden> adresinden erişildi.
- Resim 27:** guiaONGS (2017). Manifestaciones feministas en el Muro de las Lamentaciones, 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.guiaongs.org/noticias/manifestaciones-feministas-muro-las-lamentaciones/> adresinden erişildi.
- Resim 28:** ŞALOM. Dindar Yahudi Çiftle Müslüman annenin fotoğrafı internette rekor kırdı, 12 Kasım 2019 tarihinde <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-102848-dindar-yahudi-ciftle-musulman-annenin-fotografi-internette-rekor-kirdi.html> adresinden erişildi.
- Resim 29:** Başörtüsü. 12 Kasım 2019 tarihinde <http://www.wikiwand.com/tr/Ba%C5%9F%C3%B6rt%C3%BCs%C3%BC#/Yahudilik%E2%80%99te-ba%C5%9F%C3%B6rt%C3%BCs%C3%BC> adresinden erişildi.
- Resim 30:** Dünyanın her bir yanından 27 geleneksel düğün kıyafetinin etkileyici fotoğrafları (2017). 12 Kasım 2019 tarihinde <https://www.uplifers.com/dunyanin-her-bir-yanindan-27-geleneksel-dugun-kiyafetinin-etkileyici-fotografлари/> adresinden erişildi.

Resim 31: CNNTÜRK.com (2014). Böyle olur Ultra Ortodoks Yahudilerin düğünü <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/kultur-sanat/diger/boyle-olur-ultra-ortodoks-yahudilerin-dugunu?page=19> adresinden erişildi.

Resim 32: 12 Kasım 2019 tarihinde https://www.google.com/search?q=ultra+ortodoks+yahudi+d%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%C3%BCnden+detay&sxsrf=ACYBGNQirpsU1RYLwJDZRZrwFNAm8wpYaA:1573591284728&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiGvrCsxOXIAhXwmIsKHW0bDLIQ_AUIEigB&biw=1366&bih=576#imgdi=u0_AK1OojsanCM:&imgsrc=MrFnXoILCC_eyM: adresinden erişildi.